

10. Treagust D.F. The role of submicroscopic and symbolic representations in chemical explanations / Treagust D. F., Chittleborough G., & Mamiala T. L. // International Journal of Science Education. – 25 (11) . – 2003. – P. 1353-1368.

Lingvometodological analysis of three contemporary English general chemistry textbooks was carried out. These textbooks were chosen according to the criteria of broad spectrum of topics used, interdisciplinary connections with the professional and practical disciplines of future chemists, visualization, functionality, communicative situations used, novelty, socio-cultural values. Interdisciplinary connections between chemistry and commodity research, pharmacy, medicine, biology, geology, ecology, astronomy, physics, history, agriculture, technology were showed with the help of the topics mentioned in the paper. Types of non-verbal communication used in the textbooks were also described. It was found out that most of them are tables, pictures, formulas, photos. However, there are fewer models, graphs, schemes and mind maps.

Lexical analysis of textual data allowed us to define five main groups of chemical terms. They are general chemistry concepts; names of chemical elements and compounds; chemical properties; chemical and physical weights and measures; units of measurement; chemical laboratories and equipments. Types of exercises which can be used to teach them were suggested as well. They are exercises for choosing terms for specific topic of the lesson, grouping lexical units according to their formal or semantic features, completing mind maps, finding associations, giving synonyms or definitions and so on.

Key words: general chemistry textbook, interdisciplinary connections, lexical item, types of non-verbal communication, groups of chemical terms.

УДК 371.214.41:81

Полонська Т.К.

Polonska T.

ТЕХНОЛОГІЯ КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ З ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

TECHNOLOGY OF CONTENT CONSTRUCTION OF FOREIGN LANGUAGE ELECTIVE COURSES FOR HIGH SCHOOL STUDENTS

Оновлення змісту іноземної освіти є невід'ємним елементом процесу реформування всієї національної освіти, й передбачає його узгодження з вимогами сьогодення та потребами сучасних школярів. Запровадження профільного навчання у старшій школі обумовило диференціацію змісту навчання іноземних мов відповідно до базового й профільного рівнів. Одним із важливих компонентів профільного навчання іноземної мови є елективні курси, які доповнюють і розширюють зміст профільного предмета, задовольняють різноманітні пізнавальні інтереси школярів, що виходять за межі обраного ними профілю. На сьогоднішній день конструювання змісту елективних курсів з іноземних мов для учнів старшої школи, як і з інших предметів, здійснюється інтуїтивно, безсистемно і недостатньо результативно. Натомість, знання і використання технології конструювання змісту елективних курсів допоможе зняти негативні моменти в діяльності вчителя щодо організації засвоєння змісту елективних курсів у профільному навчанні іноземних мов, що забезпечить досягнення високих результатів навчальної діяльності.

Ключові слова: профільне навчання, зміст іноземної освіти, елективні курси, технологія конструювання.

У сучасних умовах модернізації шкільної освіти елективні курси (курси за вибором) є одним із важливих складників профільного навчання іноземної мови учнів 10–11-х класів

старшої школи. Саме вони по суті є важливим засобом побудови індивідуальних освітніх програм, оскільки у найбільшій мірі пов'язані з вибором кожним школярем змісту освіти залежно від його інтересів, здібностей, нахилів, майбутніх життєвих планів. Елективні курси певним чином компенсують досить обмежені можливості базових і профільних курсів у задоволенні різноманітних освітніх потреб старшокласників.

Під поняттям «конструювання змісту елективних курсів» розуміємо процес розроблення та деталізації системи знань учнів, розвитку ціннісного ставлення до об'єктів світу і визначення взаємозв'язків між ними з метою забезпеченості цілісності та цілеспрямованості елективного курсу. Цілісність елективного курсу визначається відповідністю і взаємозв'язком цілей, змісту та результатів. Зміст елективного курсу має, з одного боку, відповідати пізнавальним можливостям учнів, а з іншого, надаючи старшокласникам можливості здобувати досвід роботи на рівні підвищених вимог, розвивати їхню навчальну мотивацію. Цілісність буде визначатися через відповідність і взаємозв'язок цілей, змісту і результатів засвоєння елективного курсу.

В основу розроблення змісту елективних курсів покладено навчальні програми елективних курсів, які повинні враховувати інтереси школярів, можливості педагогічного колективу та матеріально-технічне оснащення навчального закладу. За відсутності програм елективних курсів з іноземних мов, розроблених і затверджених МОН України, вчителі стикаються з необхідністю самостійної підготовки цього нормативного документа, котрий є моделлю діяльності педагога й учня у навчанні.

На сьогоднішній день накопичено достатній теоретичний та емпіричний матеріал з окремих аспектів проектування змісту загальної середньої освіти (В.П. Беспалько, В.С. Ледньов, І.Я. Лернер, В.В. Краєвський, М.М. Скаткін та ін.), що створює наукову основу для конструювання змісту елективних курсів у профільному навчанні учнів старшої школи. Що стосується конструювання змісту елективних курсів з іноземних мов, то є лише незначна кількість напрацювань вітчизняних учених (Л.В. Калініна, А.Я. Коваленко, Мацелюх, А.В. Павлюк, І.В. Самойлюкевич) і дещо більша – дослідників країн близького зарубіжжя (Н.В. Демченко, Д.Д. Козікіс, А.О. Колесніков, Т.В. Попова, П.І. Прімак, В.В. Сафонова, П.В. Сисоєв, М.О. Столба).

Метою статті є визначити та послідовно розкрити основні складники технології конструювання змісту елективних курсів з іноземних мов для учнів старшої школи (етапи, принципи, критерії результативності).

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури показав, що проблемою профільного навчання іноземних мов, зокрема змісту елективних курсів, є відсутність або недосконалість їх навчально-методичного забезпечення (навчальних програм, навчальних посібників для учнів, методичних матеріалів для вчителів тощо). Саме тому необхідно було звернутися до питання технології конструювання змісту елективних курсів з іноземних мов.

Термін «технологія» (від гр. *techné* – мистецтво, майстерність; *logos* – наука) означає «сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь» [1, с. 1245].

Технологія конструювання змісту елективних курсів – це діяльність учителя щодо вирішення поставлених ним завдань і досягнення певних результатів на кожному з чотирьох етапів: аналітичному, конструктивному, оцінювальному та етапі експертизи.

Аналітичний етап. Основними завданнями цього етапу є визначення освітніх запитів учня і цілей профілю «іноземна філологія»; установлення взаємозв'язку між змістом профільного курсу і можливостями елективного курсу. *Зміст діяльності вчителя* на цьому етапі полягає в аналізі Концепції профільного навчання іноземних мов, Державного стандарту освіти і Базового навчального плану; проведенні анкетування учнів тощо. *Результатом* етапу має стати підготовка пояснювальної записки до елективного курсу; формулювання цілей та завдань елективного курсу.

Конструктивний етап. Основні завдання етапу полягають у розробленні змісту елективного курсу (завдань, творчих завдань) на основі сукупності принципів, джерел, що відображають сутність профільного навчання іноземної мови. *Змістом діяльності вчителя* є визначення основних понять елективного курсу, форм організації занять, списку літератури для учнів, інформаційно-комп'ютерної бази до елективного курсу; розроблення тематики проєктів, створення фонду творчих завдань тощо. *Результат* передбачає виділення основних понять елективного курсу; навчально-тематичне планування; визначення форм організації занять; розроблення і добір завдань, текстів тощо.

Оцінювальний етап. Основними завданнями цього етапу є визначення форм і методів оцінки результативності засвоєння учнями змісту елективного курсу. До *змісту діяльності вчителя* віднесено розроблення форм проміжного і підсумкового контролю, вимог до результатів засвоєння елективного курсу та критеріїв їх оцінювання. *Результатом* етапу є підготовка пакету контрольних-вимірних матеріалів і розроблення критеріїв оцінювання засвоєння змісту елективного курсу.

Етап експертизи. До основних завдань етапу належать визначення якості сконструйованої програми елективного курсу та встановлення відповідності змісту програми цілям профілю і потребам учнів. *Зміст діяльності вчителя* полягає у здійсненні діагностики впливу змісту курсу на академічні та творчі досягнення учнів; у проведенні анкетування щодо виявлення ступеню задоволеності учнів і педагогів змістом елективного курсу. *Результатом* етапу є корекція і затвердження програми методичною радою школи.

При реалізації особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів до конструювання змісту елективних курсів з іноземної мови комплекс розроблених завдань і проблем, що складають змістове ядро елективного курсу, дозволяє старшокласнику зробити усвідомлений вибір майбутнього освітньо-професійного шляху, а також сприяє рівню сформованості досвіду його творчої діяльності та дослідницьких умінь.

Технологія конструювання змісту елективних курсів служить основою для розроблення вчителем навчальної програми певного елективного курсу. Звичайно, розроблення навчальних програм є справою вчених і досвідчених методистів, проте сьгоднішній стрімкий темп розвитку педагогічної науки, лавиноподібне впровадження інновацій в освіту вимагає від учителя проєктувальних умінь зі складання навчальної програми із свого предмета.

Існує три основних способи конструювання навчальних (освітніх) програм: лінійний, концентричний, спіральний [2, с. 228-229].

Лінійний спосіб побудови програми полягає в тому, що окремі частини (порції) навчального матеріалу вибудовуються послідовно, одна за одною, без дублювання тем, що вивчаються в різні роки навчання.

Концентричний спосіб припускає можливість повернення до одного й того ж матеріалу в різні періоди навчання, наприклад, через кілька років, передбачаючи ускладнення та розширення його змісту.

Спіральний спосіб компонування матеріалу програми передбачає, що учні, не випускаючи з поля зору вихідної проблеми, розширюють і поглиблюють коло пов'язаних із нею знань.

Навчальна програма є певним чином моделлю діяльності педагога й учня в процесі навчання. Модель програми має чітко відповісти на три запитання: «для чого?», «що?» і «як?». Зокрема, «**для чого?**» має встановити, з якою метою учень вивчає конкретний елективний курс, на що спрямовано програму, який має бути її результат; «**що?**» – це логічно структурований зміст навчального матеріалу курсу; «**як?**» – це програма взаємодії вчителя й учня, добір методів і форм організації навчання, а також засобів, які допоможуть зробити навчання ефективним, досягти запланованих результатів, визначити рівень і ступінь їх досягнення, виконання, коректування в організації подальшого процесу.

Проте програма з навчального курсу є не лише документом учителя, який веде цей курс, і самих учнів (старшокласники повинні знати орієнтири своєї освіти і можуть брати участь

в їх побудові). Іншими адресатами навчальної програми є також учителі-предметники, котрі працюють з цими ж учнями (для цілісного розуміння всієї освіти); батьки учнів (програма може містити спеціальні розділи для них); адміністратори школи (для погодження позицій різних педагогів і вироблення загальної стратегії навчання у школі); учені-методисти. Ефективним є розміщення навчальних програм в єдиній комп'ютерній мережі школи для оперативного доступу до них учителів і керівників як свого, так і навчальних закладів району (міста).

Результативність технології конструювання змісту елективних курсів та його впливу на досягнення цілей профільного навчання можна перевірити з допомогою певних критеріїв і показників. Зокрема, пропонуються три критерії результативності: 1) особистісно-сміслову ставлення учня до змісту елективного курсу; 2) сформованість способів пізнання; 3) сформованість досвіду творчої діяльності учнів. Показниками результативності цих критеріїв виступають різні види навчальної діяльності школяра та його вміння (табл. 1).

Таблиця 1

**Результативність технології конструювання змісту
елективних курсів у профільному навчанні**

№ з/п	Критерії результативності	Показники результативності
1.	Особистісно-сміслову ставлення учня до змісту елективного курсу	– інтерес до змісту профільного предмета; – обґрунтування майбутнього професійного вибору; – різноманітність видів навчальної діяльності, в якій задіяний учень
2.	Сформованість способів пізнання	– уміння складати план дослідження; – уміння аналізувати літературу; – уміння визначати проблему і формулювати її; – уміння аргументувати свою точку зору; – уміння використовувати зміст різних дисциплін при вирішенні однієї проблеми
3.	Сформованість досвіду творчої діяльності учнів	– уміння пропонувати кілька способів вирішення одного завдання, проблеми; – уміння запропонувати обговорення (доказ) в нетрадиційній логіці; – уміння планувати й організувати дослідження

Програми елективних курсів розробляються, затверджуються і реалізуються загальноосвітніми навчальними закладами самостійно. Це, в основному, авторські програми вчителів, сконструйовані ними на їхній власний розсуд. Проте доцільно, вважаємо, визначити базові вимоги до змісту програм елективних курсів, до яких варто віднести: орієнтацію на сучасні освітні технології; відповідність навчального навантаження учнів установленим нормативам; відповідність прийнятим правилам оформлення програм; наявність посібника, що містить необхідну інформацію; короткотривалість проведення курсу (не більше 72 годин).

Основними відмінностями програм елективних курсів (ЕК) від навчальних програм з обов'язкових шкільних предметів є:

- 1) програми ЕК носять орієнтовний характер і спрямовані на задоволення запитів конкретних груп учнів, що вимагає їх доопрацювання вчителем;
- 2) програми ЕК не визначають обов'язкового для вивчення обсягу навчального матеріалу, оскільки зміст підсумкового контролю з курсу розробляє сам учитель;

- 3) темп вивчення ЕК може бути адекватним ситуації, що реально складається: на чомусь можна затриматись, щось можна пройти побіжно, – що передбачає побудову програми з ряду модулів, які мають варіативний характер;
- 4) робоча версія програми ЕК будується на основі діяльнісного підходу до планування навчальних занять, тобто відповідає на запитання, чого учні зможуть навчитися;
- 5) програми ЕК не містять вимоги обов'язкової успішності, що потребує вибору правильного підходу до оцінки освітніх результатів серед різних форм атестації (захист проєктів, рефератів, проведення заліку).

Програма ЕК містить, як правило, такі структурні елементи: титульну сторінку; пояснювальну записку; тематичне планування; зміст програми; методичні рекомендації; інформаційне забезпечення програми.

Програми елективних курсів мають проходити обов'язкову експертизу. Варто зазначити, що на сьогоднішній день не існує однозначно відпрацьованої процедури затвердження ЕК. Формально можна виділити два етапи проведення експертизи програм ЕК.

Перший етап – внутрішній. Програми ЕК розглядаються науково-методичною комісією (радою) або методичним об'єднанням учителів-предметників школи. Комісія (або об'єднання) приймають рішення щодо відповідності програми існуючим вимогам і статуту навчального закладу, доцільності введення запропонованих ЕК до навчального плану (шкільного компонента) і винесення на зовнішнє рецензування та затвердження педагогічною радою школи.

Другий етап – зовнішній. Програми ЕК, виділені на етапі внутрішнього рецензування як спірні або у випадку незгоди автора з результатами першого етапу, можуть бути передані на зовнішнє рецензування, що проводиться на рівні міського або районного управління (відділу) освіти із залученням незалежних рецензентів.

Після рецензування програма ЕК затверджується педагогічною радою або директором загальноосвітнього навчального закладу.

Якщо перший етап на сьогоднішній день є визначеним, то другий – у різних регіонах регламентується окремими розпорядженнями.

Таким чином, умовно можна виділити три етапи створення навчальної програми ЕК.

1. Підготовчий етап, який передбачає:

- а) роботу з літературою, аналіз накопиченого досвіду, узагальнення вивченого, формулювання цілей і завдань, визначення та структурування змісту, вибір методів і засобів навчання, оформлення матеріалів;
- б) оцінку програми колегами, обговорення її на засіданні методичного об'єднання;
- в) корекцію програми.

Підсумок першого етапу: рецензія шкільного методичного об'єднання, яка містить дозвіл, рекомендацію на її реалізацію.

2. Оцінно-корекційний етап, котрий передбачає зовнішнє рецензування програми міським (районним) методичним об'єднанням.

Підсумок другого етапу: рецензія експерта з формулюванням: «Рекомендовано до реалізації (із наступною експертизою)»; подання на авторство (витяг із засідання експертної ради для авторських програм), рекомендація до участі в конкурсі.

3. Заключний етап, який передбачає перевірку ефективності, експертизу.

Підсумок третього етапу: проведення експертизи програми і висновок про доцільність упровадження в масову практику (експертиза передбачає: запит до навчального закладу, підготовку навчальним закладом довідки про результати роботи з програмою); висновки міської (районної) експертної ради про авторство.

Названі вище етапи є умовними, орієнтовними і не потребують ретельного їх дотримання.

Експертиза програми ЕК передбачає не лише якісну, розгорнуту рецензію спеціаліста, а й кількісну оцінку. Існують різні думки теоретиків і практиків щодо оцінювання програм елективних курсів. Найбільш вдалою, на наш погляд, є пропозиція дослідників Російського державного педагогічного університету ім. О.І. Герцена, які пропонують використовувати таксономічне оцінювання якості програми ЕК за трибальною шкалою, яка включає дванадцять параметрів змісту програми [1, с. 14–15].

За кожний параметр змісту програми виставляється бал – від 0 до 3, тобто: 0, 1, 2, 3. Загальна сума балів за всіма параметрами і становить оцінку якості програми. При оцінюванні двох або більше програм елективних курсів, перевага віддається тій, що набрала найбільшу кількість балів.

Отже, технологія проведення експертизи та оцінювання якості програми елективних курсів включає чотири етапи.

Перший – здійснення оцінки якості кожного параметру за бальною шкалою; *другий* – визначення узагальненої оцінки якості програми елективних курсів шляхом сумування експертних оцінок за окремими вимірюваними параметрами; *третій* – віднесення експертами вимірюваної програми до одного з трьох рівнів; *четвертий* – переведення узагальненої кількісної оцінки у процентний показник відношення реальної суми балів до їх максимально можливого значення (табл. 2).

Таблиця 2

Таксономічні рівні оцінювання якості програми елективних курсів

№ з/п	Таксономічний рівень	Кількісна бальна шкала	Сума балів за параметрами 1–12	Ступінь прояву якості
1.	Високий	2–3	30–42 (від 71,0%)	високий ступінь прояву якості
2.	Середній	2–3	20–29 (від 47,0%)	добрий ступінь прояву якості
3.	Низький	0–1–2	0–19 (до 46,0%)	низький ступінь прояву якості

Як видно з таблиці 2, визначаються три таксономічних рівні оцінювання якості програми елективного курсу за об'єктами оцінювання і вимірюваними параметрами: *високий* ступінь прояву якості становить 71,0 % і більше; *середній* – від 47,0 % до 70,0 %; *низький* – від 0 до 46,0 %.

Сучасні методи і види навчальної діяльності все більше набувають форм, наближених до реальних умов спілкування. Для учнів старшої школи в процесі оволодіння елективними курсами такими можуть бути інтерактивні методи навчання, що дозволяють вирішувати комунікативно-пізнавальні завдання засобами іншомовного спілкування: рольові ігри, навчальні ситуативні завдання, парні та групові форми роботи тощо. Вони сприяють формуванню в учнів готовності до самостійної діяльності, роботи в колективі, толерантного ставлення до всіх учасників соціальної взаємодії, готовності до власної відповідальності за результативність виконаного завдання і критичного ставлення до отриманих результатів. Окрім того, такі види діяльності вмотивовують навчання, надають йому більшої прагматичності, ілюструють учням можливі ситуації, що потребують відповідної мовленнєвої поведінки, яка не порушує ustalених традицій і законів життєдіяльності, прийнятих у країні, мова якої вивчається.

Об'єктами контролю виступають навички і вміння мовленнєвої, лінгвістичної, соціокультурної і загальнонавчальної компетенцій.

Поточний контроль може здійснюватися у формі: самостійних і перевірних робіт (письмові завдання, квізи, тести, анкети); написання листів, статей, есе, доповідей, рефератів; підготовки

проектів і практичних завдань; проведення співбесід, розгорнутих монологів і діалогів із теми; заповнення листків самооцінювання з мовного портфоліо тощо. Підсумковим контролем є захист підготовленої одноосібної/колективної проектної роботи або проведення підсумкової конференції з проблематики елективного курсу. Усі ці форми орієнтовані на одержання учнем такого практичного досвіду, який допоможе йому краще оволодіти ключовими компетенціями і бути успішним на наступному етапі навчання зокрема (включаючи зовнішнє незалежне оцінювання) і в житті загалом.

Як приклад пропонуємо програму предметного елективного курсу з англійської мови «Культура і мистецтво Великої Британії» для учнів 10–11-х класів профільної школи, який розраховано на 144 навчальних години (по дві години на тиждень упродовж двох років навчання). Програма містить усі зазначені вище компоненти: пояснювальну записку, навчально-тематичний план, методичні рекомендації щодо змісту і проведення занять (із зазначенням методів навчання, форм роботи і контролю, запланованих результатів). Загалом охоплено 10 розділів (*Велика Британія і її культура. Мови і література країн Великої Британії. Музична Британія. Портрет сучасного британця. Освіта у Великій Британії. Мистецтво і його творці. Національні свята і традиції. Життя британської молоді. Засоби масової інформації як носії британської культури. Спорт і дозвілля*), у кожному з яких заплановано від трьох до п'яти тем. Кожна тема містить автентичний текст (тексти), його аналіз, лексичний матеріал, ілюстрації, різні види практичної роботи, форми контролю тощо.

Отже, використання технології конструювання змісту елективного курсу, у першу чергу його навчальної програми, допоможе вчителю забезпечити реалізацію змісту іншомовної освіти в межах елективних курсів. Завдяки цілеспрямованому насиченню змісту навчальних матеріалів про культуру і мистецтво країни, мова якої вивчається, зазначений вище елективний курс допоможе школярам реалізувати їхній пізнавальний інтерес до культури країни, мова якої вивчається, підвищить у них рівень мотивації до вивчення англійської мови, розширить їхній світогляд водночас з удосконаленням іншомовних навичок і вмінь. Логічним і завершеним результатом елективного курсу може стати індивідуальна або колективна підготовка проектних робіт школярів, рефератів, доповідей або складання тестів.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
2. Методика разработки элективных курсов. – СПб. : РГПУ им. А.И. Герцена, 2006. – 20 с.
3. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А.В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

Reconstruction of foreign education content is an integral element in reformation process of national education on the whole and it foresees its coordination with current requirements and necessities of modern schoolchildren. Introduction of profile teaching at senior school caused the differentiation for content of teaching foreign languages in accordance with base and profile levels. One of the important components of profile teaching foreign language is elective courses, which complement and extend content of profile subject, satisfy various schoolchildren's cognitive interests that exceed the limits of selected by them profile. Today constructing content of elective courses in foreign languages for the students of senior school, as well as in other subjects, is carried out intuitional, unsystematic and not enough effectively. But on the other hand, knowledge and using technology of constructing content for elective courses will help to take off negative moments in teacher's activity concerning the organization of mastering elective courses content in profile teaching foreign languages, which will provide achievement of high results in educational activity.

Keywords: profile teaching, content of foreign language education, technology of construction, elective courses.